

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университет

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3439

№ 1 (2021)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

KZ46VP400029271

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

<https://doi.org/10.48081/PIOJ2208>

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., *доктор PhD,*

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Турлыбекова А. М., *к.и.н., ассоц. профессор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	<i>д.полит.н., профессор;</i>
Алтыбасарова М. А.,	<i>к.полит.н., доцент;</i>
Ветренко И. А.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия);</i>
Шашкова Я. Ю.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия)</i>
Дронзина Т. А.,	<i>д.полит.н., профессор (София, Болгария)</i>
Абдикакимов М. Т.,	<i>доктор PhD</i>
Ермаханова С. А.,	<i>к.социол.н.;</i>
Сағиқызы А.,	<i>д.филол.н., профессор;</i>
Кожамжарова М. Ж.,	<i>к.филол.н.;</i>
Ахметова Г. Г.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Уызбаева А. А.,	<i>доктор PhD;</i>
Аубакирова С. С.,	<i>доктор PhD</i>
Альмуханов С. Х.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Кадыралиева А. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Манасова М. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Ахмеджанова Г. Б.,	<i>д.ю.н., профессор;</i>
Олжабаев Б. Х.,	<i>к.ю.н., ассоц. профессор;</i>
Ишеков К. А.,	<i>д.ю.н., профессор (Россия);</i>
Таштемханова Р. М.,	<i>д.и.н., профессор;</i>
Азербайев А. Д.,	<i>доктор PhD;</i>
Шокубаева З. Ж.	<i>(тех. редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

FTAMP 10.17.53

<https://doi.org/10.48081/LIII8005>**Б. А. Қалмырзаев*¹, Қ. Т. Битемиров²**

¹Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.

²Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

**ЗАҒТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ЖҮЙЕСІНДЕ
«ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМ» ҰҒЫМЫНЫҢ ЗЕРДЕЛЕНУІ**

Аталмыш мақалада «діни экстремизм» ұғымына тікелей зерттеу жүргізген бірқатар сарапшылардың тиісті анықтамаларына зер саламыз.

Жастар арасындағы діни экстремизмнің алдын алудың мәселелерін зерделеу бүгінгі таңдағы өзекті мәселе болып табылады. Өйткені, діни экстремистік және террористік ұйымдар, сондай-ақ деструктивті діни ұйымдар өздерінің әуелгі идеялық жақтастары ретінде, өзге үлкендерге қарағанда жастарды санайды. Себебі, олардың санасы қалыптаса қоймағандықтан, өзіндік діни иммунитеті болмағандықтан, әрі олардың саналарына өз идеялары мен көзқарастарын, сенімдерін орнықтыруға қолайлы, көңілші әлеуметтік топ болып келеді. Бір жағынан көптеген діни экстремистік және террористік ұйымдар, сондай-ақ деструктивті діни ұйымдар жастарды басты назарға алады.

Осы тұста, ерекше айта кетер жайт, бүгінгі заңтану ғылымы жүйесінде «діни экстремизм» ұғымының зерделенуі бойынша біршама ілгерлеушілік бар. Бұл ретте, ілгерлеушіліктің нақты дәлелі ретінде аталған ұғымының өзіндік табиғаты шынайы діннің табиғатынан шықпайтындығы болады. Яғни бірқатар зерттеушілер осы жағын дәлелді тұжырымдармен дәлелдей алды деп түйінді жасаймыз. Демек, діни экстремизмнің құқықтық табиғаты көрсетілген.

Кілті сөздер: дін, діни экстремизм, фанатизм, терроризм, радикализм, деструктивті культтер, экстремистік ұйымдар.

Кіріспе

Экстремизм термині сөзбе-сөз (лат. *extremisme* – шеткі) орталықтан ауытқу, белгіленген жерден тыс кету дегенді білдіреді, сонымен қатар,

қоғамдағы тәртіп пен нормаларды жоққа шығару ретінде анықталады. Экстремизм бұл әруақытта әр қалай көрініс беретін өте күрделі құбылыс. Оған анықтама беруде эксперттік ортада әртүрлі түсінік бар. Оны екі топқа бөлуге болады: бірінші топ экстремизмді бір созбен негативті және әлеуметтік қауіпті құбылыс деп бағалайды. Бұл бағытты ұстанушыларды «консерваторлар» деп белгілеуге болады. «Консерваторлар» бағытындағылар негізінен ғылыми академиялық орта, сонымен қоса құқық қорғау органдарының қызметкерлері.

Зерттеушілердің бір бөлігі бұл мәселені салыстырмалы түрде, жіктеп қарастыруға тырысады.

Зерттеудің нысаны: діни экстремизм ұғымының зерделенуі, құбылыс ретінде таралуы.

Зерттеудің пәні: зантану ғылымдарыны жүйесінде діни экстремизм ұғымының зерделенуі

Мақсаты: «Діни экстремизм» ұғымы қазіргі уақытта әр түрлі ғылым салалары бойынша талқыланып жатқандығы рас. Әрине бұл құбылыс кешенді, объективті, жан-жақты зерттелу деңгейінде емес. Оның мынандай негізгі себептері мен күрделі мәселелері бар: біріншіден, әлі күнге дейін әр түрлі ғылым салаларының зерттеу жұмыстары кешенді түрде жүргізілмеуі; екіншіден, аталмыш ұғымның мәнін түсінудегі түрлі талқылаудың орын алуы; үшіншіден, «діни экстремизм» ұғымына қатысты ғылыми пікір-таластардың теология мен ғылым салаларының арасында туындауы; төртіншіден, оны зерттеудің теориялық-әдістемелік және тәжірибелік аспектілерінің кешенді түрде жүйеленбеуі; бесіншіден, осы құбылыстың халықаралық сипат алуы. Міне, осындай себептер мен күрделі мәселелердің орын алуы, сонымен қатар олардың әлі де реттеліп шешілмеуі «діни экстремизм» ұғымының кешенді түрде талқылануына кедергілер келтіретіндігі ақиқат. Соған қарамастан «діни экстремизм» ұғымына қатысты мәселелерді зерттеуге тиісті ғылым салалары бойынша талқылануы мен оны зерттеушілердің талдаулары аталмыш маұалада жан-жақты қарастырылады.

Міндеттері:

– діни экстремизмнің пайда болуына себеп болатын факторларға шолу жасау;

– зантану ғылымдарының саласында туындайтын діни экстремизмнің қалыптасуы мен дамуын зерттеу.

Зерттеудің әдістері мен нәтижесі

Экстремизм термині сөзбе-сөз (лат. *extremus* – шеткі) шектен тыс көзқарастар мен әрекеттерді ұстану, қоғамдағы тәртіп пен нормаларды жоққа шығару ретінде анықталады. Экстремизм бұл әруақытта әр қалай

көрініс беретін өте күрделі құбылыс. Оған анықтама беруде эксперттік ортада әртүрлі түсінік бар. Оны екі топқа бөлуге болады: бірінші топ экстремизмді бір созбен негативті және әлеуметтік қауіпті құбылыс деп бағалайды. Бұл бағытты ұстанушыларды «консерваторлар» деп белгілеуге болады. «Консерваторлар» бағытындағылар негізінен ғылыми академиялық орта, сонымен қоса құқық қорғау органдарының қызметкерлері.

Ресейлік сарапшы А. Н. Резникова «М. Шевченко, В. Зоркальцев, М. Головков, А. Кураев секілді ғалымдар теологиялық тұжырымдама моральдік-этикалық дәстүрлер мен мәдени құндылықтарды ескере отырып, дінді идеяландыруды әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде таниды; сондықтан діннің түрлі әлемді қамтып алатын интеграциялық сипаты бар, демек, ол діни негіздерді ғылыми көзқараспен талқылауға рұқсат етпейді; діни негіздер догмалық жолдарды ұстанады, сонымен бірге ешбір зайырлы (діни емес) дүниетанымдарды қабылдамайды» [1, 6 б.] деп тұжырым жасайды. Аталған автор өзінің осы ғылыми еңбегінде «Діни экстремизм» ұғымын қолдануды жақтайтын бір топ зерттеушілер «экстремистердің ұстанған діндеріне қарай «исламдық», «индуистік» және тағы басқа ұғымдар пайда болады» – деген жалпы сипатта берілген деген ой-пікірді білдіреді (А. С. Зайналабидов, В. В. Черноус, И. П. Добаев, З. С. Арухов, А. В. Малашенко, О. А. Авдулова және т.б.) [1, 7 б.] деп жазған. Содан кейін сол автор «Кейбір саясаттанушылар, публицистер және құқық қорғаушылар діни фундаментализм құбылысының әлемдік тәртіпке «қауіп төндіруші» жағымсыз сипатын атап өтеді» (И. Беляев, Д. Миккульский, В. Титаренко) [1, 8 б.] деп жалғастырып жазған. Аталмыш автор «Сонымен бірге көптеген шетелдік және отандық зерттеушілер аталған осы құбылысқа объективті бағасының берілуін жақтайды (М. Эткин, И. П. Добаев, З. С. Арухов, А. Юнусов) [1, 9 б.] деп қорытынды пікірін берген.

Осы тұста айтар жайт «діни экстремизм» ұғымына «дін» деген ұғымға берілген анықтамалар секілді, осы орайда түсініктік аппараттарды негіздеу де шартты түрде қажет. Бұл ретте соңғы категорияларды тағы да үш топқа бөліп қарастыруға болады: 1) танымның «ішкі» қырлары бойынша түсініктік аппарат; 2) танымның «сыртқы» қырлары бойынша түсініктік аппарат; 3) танымның «ортақ» қырлары бойынша түсініктік аппарат.

Ендігі ретте отандық зерттеуші А. Д. Дарменов өзінің зерттеуінде «діни экстремизм – азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қауіп-қатер төндіретін іс-әрекеттерімен көрінетін, діни келіспеушілікті тұтандыруға бағытталған, радикалды нанымдарға берілгендік (жақтаушылық)» [2, 27 б.] деп анықтама берген. Автордың өзіндік анықтамасында экстремистік іс-әрекеттердің тек адамдарға қатысты заңмен қорғалынатын объектілерге ғана қарсы бағытталғандығын

тілге тиек етіп айтқан. Демек, экстремистік іс-әрекеттер заңмен қорғалатын өзге объектілерге бағытталу мүмкіндігі бар екендігін назарға алмаған деуге болады. Автор бұған қоса қылмыс құрамы элементтерін білдіретін негізгі белгілер толыққанды түрде көрсетпеген. Дегенмен, бұл сарапшының ұсынған анықтамасы отандық зерттеушілер үшін маңызы бар деуге болады.

Ресейлік зерттеуші С. Н. Поминов «діни экстремизм» деген ұғымға өзіндік анықтамасын былайша құрастырған: «діни экстремизм – құқықтық категориялық, қоғамдық өмірдегі құбылыс ретінде, сол немесе басқадай бір діннің базасында құрылған, ең шеткі көзқарастардың жақтаушылары болып табылатын, басқадай дүниетанымдарға шыдамсыздығымен қарайтын, бір не бірнеше конфессия шеңберінде қаталдау қарсы болатын, азаматтардың, қоғамның және мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерін тікелей бұзуға бағытталған, діни топтар мен жекелеген сенушілердің қоғамға қауіпті әрі заңға қайшы іс-әрекеттері» [3, 7 б.].

«Діни экстремизм» ұғымына өзіндік анықтаманы қырғыз зерттеушісі Н. Наматов мына қысқа мазмұнда ұсынды: «мемлекеттік құрылымды күштеп өзгертуге немесе өкіметті күштеп басып алуға, мемлекеттің тәуелсіздігін және аумақтық мызғымастығын бұзуға бағытталған іс-әрекеттер» [4]. Бұл анықтама саяси экстремизм мен сепаратизм қылмыстарын ескере отырылып жасалған деуге болады. Мұндай анықтамада қолданылған сөздерді негізінен жалпы мағынасы бар «экстремизм» ұғымына анықтама берілген кезде қосқан жөн деп білеміз.

Тәжікстандық сарапшы Д. Назиров «діни, исламистік экстремизм – бұл мемлекеттік құрылымға қарсы тұруға, өкіметті зорлықпен басып алуға, исламдық тәртіптерді орнатуға бағытталған саяси құбылыс» [5, 13 б.], – деген анықтаманы берген.

Р. М. Узденов «экстремизм» ұғымына анықтаманы мынандай мазмұнда беруді жөн көреді: «экстремизм – бұл қандай да бір қоғамдық қатынастар аясында бар болған тәртіпті экстремистердің қабылдамауымен, белгілі бір нәтижелерге жету мақсатында белгілі көзқарастар, дүниетанымдар, сенімдер, салтқа енген жүйеге сәйкес жүзеге асқан, қоғамға қауіпті, қылмыстық жазаланатын іс-әрекеттердің жиынтығымен көрінетін әлеуметтік келеңсіздеу құбылыс» [6, 8 б.]. Экстремизмнің, оның ішінде діни экстремизмнің элементтерін толықтай ашуға ұмтылыс жасаған бұл автор, алайда өзіндік анықтамасын құқықтық нигилизм аясынан шыға алмаған секілді, яғни діни экстремистік идеологияның мазмұнын ашып көрсете алмаған деуге болады. Себебі, белгілі көзқарастар, дүниетанымдар, сенімдер, салтқа енген жүйелер, діни экстремизмнің идеологиялық мазмұнын толық айқындай бермейді.

Т. А. Скворцова өзінің еңбегінде «діни-саяси экстремизм» ұғымын қолданбау керек» [7, 26 б.] деген пікірді білдірген болатын. Сонымен қатар ол «саяси экстремизм» мен «діни экстремизм» ұғымдарын бір-бірімен араластыруға болмайтынын, өйткені экстремизмнің аталған түрлері әртүрлі туындау жолдары мен әртүрлі мақсаттары барлығымен ерекшеленетінін [7, 27 б.] дәлелдеген.

А. Б. Нуртазиннің пікірінше, «діни экстремизм саясатта ғана келеңсіз рөлді атқармайды, ол іс жүзінде исламның өзіне қарсы шығады. ...Терроризм – діни құбылыс емес, керісінше, ол саяси құбылыс (көбі психопатологиялық) болып табылады және оның идеологиясы социалистік оқу-жаттығулардан туындайды... «Діни терроризм» құбылысы – бұл тек батыстың арнайы қызмет мақсатында бағытталған әрекеттерінің салдары» [8, 7 б.]. Автордың діни экстремизм тек исламның өзіне қарсы шығады дегені дұрыс-ақ. Алайда, оның діни терроризм батыстың арнайы қызметтерінің мақсатты түрде бағытталған іс-әрекеттерінің салдары деген пікірін дәлелдеу қиын. Олай деп тұжырым жасау себебіміз: біріншіден, діни терроризм діни радикализм мен діни экстремизмнің салдары болып табылады; екіншіден, діни терроризмнің тарихи алғышарттары терең ғасырлар түкпірінде жатыр; үшіншіден, діни экстремизмнен саяси терроризм емес, тек діни терроризм ғана туындайды; төртіншіден, терроризмнің идеологиясы әр түрлі аспектілермен негізделеді.

Тағы бір ресей зерттеушісі А. В. Павлиновтың диссертациялық зерттеу жұмысының атауында «мемлекетке қарсы криминалды экстремизм» делінген ұғымдық тіркес бар [9]. Экстремизмнің негізгі түрлері аясында іс-әрекет ететін экстремистердің кейбір іс-әрекеттері мемлекетке бағытталатындығы жалпыға белгілі. Сондықтан да экстремизмнің «жаңа» түрін шығарудың қажеттілігі жоқ деп есептейміз. Өйткені, тіпті өзіндік құқықтық табиғаты бар сепаратизмнің аясында іс-әрекет ететін сепаратистердің іс-әрекеттері де мемлекетке қарсы бағытталады. Сондықтан «мемлекетке қарсы сепаратизм» делінген сөздерді қолданудың қажеттілігі жоқ. Осы ретте мемлекет тек қана қылмыстың объектісі ғана болады.

Н. В. Степанов өз тұжырымы бойынша, саяси және діни экстремизмнің қылмыстылықпен байланысы көп жағдайларда себеп-салдарлық, шарттық, корреляциялық (статистикалық) байланыс, жағдаяттар байланысы және тағы да басқалары арқылы көрінеді [10, 8 б.]. Әрине, автор криминологиялық талдау арқылы «діни экстремизм» ұғымының қылмыстылықпен байланысты аспектілерін көрсетуі дұрыс-ақ. Соңғылары көбінесе ішкі мемлекеттік жағдай шеңберінде өрбиді. Яғни діни экстремизм трансұлттық немесе халықаралық сипатқа ұласқанда, аталған осы аспектілер тиісінше халықаралық-құқықтық белгілермен ерекшеленеді.

Р. Х. Дашаевтың өзіндік тұжырымы бойынша, «...діни терроризмнің идеологиясын террористік ұйымның мақсаттарына жетуі үшін, зорлықты қолдануға теориялық негіздеуге (діни догмаларды пайдалануға) бағытталған, шеткі радикалды идеялық негіздерінің жиынтығы ретінде анықтауға болады» [11, 8 б.]. Бұл автордың діни терроризмнің идеологиясы жөнінде анықтамасы біршама дұрыс жасалған деуге болады. Алайда, ол өз тұжырымын мынадай негіздерді ескермей жүйелі түрде толықтырмаған: біріншіден, әртүрлі себеп-салдарға байланысты діни радикалды, экстремистік және террористік көзқарас пен сана және оларды ұстанатын тұлғаларда діни экстремистік идеялардың таратылуы арқылы арнайы идеология қалыптасады, кейін діни экстремистік және террористік идеялар мен идеология діни экстремистік және террористік ұйымдарда идеологиялық базалар болып нық орнайды; екіншіден, осыдан кейін еріктілік кезеңде санада нақты діни экстремистік және террористік ниет пен мақсат орнығады, ал оған дейін діни экстремистік және террористік ұйымдардың алғаш негізін салушы тұлғалардың санасында, яғни интеллектуалдық (зерделік) кезеңінде қылмыстық ниеттер пен мақсаттар да бастама тұрғыдан қалыптасады; үшіншіден, идеологиялық база мына тізбек бойынша дами бастайды: жеке тұлғаның идеясы – тұлғалардың, топтардың идеологиясы – ұйымдардың идеологиялық базасы.

Н. В. Степанов «экстремизмнің» негізгі белгілерін былай жүйелейді: Олар 1) экстремизмді жақтаушылар тарапынан ең шеткі (радикализмді) көзқарастар мен іс-әрекеттердің болуы; 2) қоғамдағы нормалар мен ережелерге қатысты мойындамаудың бар болуы; 3) экстремистік құбылыстардың идеологиялық бүркемеленуі, яғни экстремизмнің негізінде қандай да бір идеяның, доктринаның (саяси, діни, олардың есептелуі және т.б.) немесе қандай да бір өзгедей көзқарастар жүйелерінің бар болуы; 4) экстремизмнің сыртқа бағытталуы, яғни экстремизмді ұстанушылар экстремистік көзқарастарды ғана емес, сонымен қатар осы көзқарастарды өз айналасындағыларға жеткізуге және жекеше оларды жүзеге асыруға талпынуы; 5) экстремизмнің құрылымсыз, бұзушы сипаты жүйелі және тәртіпті қызметке қарама-қайшы келуі» [12, 8 б.]. Автордың жүйелеп берген тұжырымдамасында рационалдық экстремизмнің белгілері көрсетілген.

Э. Т. Жәнбеков болса «діни экстремизмнің» өзіндік негізгі белгілеріне назар аударады. Олардың қалыптасқан жүйесіне бұл зерттеушінің пікірінше: 1) діни көзқарастарда және оны жақтаушы жеке тұлғалар іс-әрекеттерінде шеткіліктің болуы; 2) діни және діни-экстремистік идеяларды жүзеге асыру үдерісінде бұзушылық сипаттын барлығы, радикалды тәсілдер мен әдістерді

марапаттайтын немесе ақтайтын діни сипаттағы қайнар көздерді талқылау; 3) өзге де діни идеялар мен діни көзқарастар жүйелерін мойындамау; 4) өз тараптарына көпшілікті қарату мақсатында діни қайраткерлер беделі арқылы арнайы үгіт-насихаттық әдісті пайдалануы жатады [13, 10-11 бб.]. Автордың діни экстремизм табиғатының мазмұнына жете үнілуі құптарлық жағдай, алайда бұл құбылыстың негізгі белгілерін толық қамтуға деген ұмтылысында діни экстремистік идеологиялық базаның қарастырылып жатқан қылмыстың пайда болуына қатысты «атқаратын шешуші рөлі» назардан тыс қалған. Аталмыш негізгі белгісіз діни экстремистік топтар мен ұйымдар өздерінің стратегиялық және тактикалық мақсаттарын айқындай алмайды. Сондай-ақ, оның діни экстремизмнің негізгі белгілері аясында «жаңа» идеялардың да «пісіп жетілуіне» ұйытқы болатынын естен шығармаған дұрыс.

Қорытынды

Сонымен, қорыта келгенде, заңтану ғылымдарының жүйесінде «діни экстремизм» ұғымына өзіндік анықтамамызды ұсынамыз: діни экстремизм – дәстүрлі діндердің негізгі, туынды және көмектесуші қайнар көздердегі діни сипаттағы ережелерді дұрыс түсінбеудің әрі түсіндіре алмаудың салдарынан, жалпы қасақана діни экстремистік идеологиялық үгіттеу мен насихаттаудың нәтижесінде туындап, қалыптасып дамитын, жалпы, негізгі және арнайы түрлердегі себеп-факторлар кешені бар, халықаралық шарттар және ұлттық заңнама бойынша қоғамға қауіпті әрі құқыққа қайшы деп белгіленген, кінәлі деп сот үкіммен танылған, тиісті жазаланған жеке тұлғалардың қылмыстық іс-әрекеттердің жиынтығымен көрініс табатын, сондай-ақ сот шешімен діни экстремистік ұйым деп жарияланған, діни экстремистік идеологиялық, саяси-құқықтық және әлеуметтік-психологиялық сипаттағы жағымсыз құбылыс.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Резникова, А. Н.** Структурные и динамические характеристики современного религиозного экстремизма: дисс ... канд. соц. наук. – Ростов-на-Дону : Рост. гос. пед. университет, 2005. – 160 с.

2 **Дарменов, А. Д.** Криминологические аспекты борьбы с экстремизмом: дисс. ... канд. юрид. наук. – Алматы., 2006. – 212 с.

3 **Поминов, С. Н.** Организация деятельности органов внутренних дел в сфере противодействия проявлениям религиозного экстремизма: автореф. канд. юрид. наук. – М. : Акад. упр. МВД РФ, 2007. – 22 с.

4 **Наматов, Н.** Религиозный экстремизм в Центральной Азии [Электронды ресурс]. – <http://www.ca-c.org/datarus/namatov>.

5 **Назирова, Д.** Проблемы терроризма, религиозного экстремизма и пути их пре-оделения: автореф ... док. филос. наук. – Душанбе. – Институт философии им. акад. А. М. Богоутдинова Акад. наук РТ, 2009. – 32 с.

6 **Узденов, Р. М.** Экстремизм: криминологические и уголовно-правовые проблемы противодействия: автореф. ... канд. юрид. наук. – М., 2008. – 29 с.

7 **Скворцова, Т. А.** Религиозный экстремизм в контексте государственно-правового обеспечения национальной безопасности современной России: дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 2004. – 177 с.

8 **Добрынина, В., Кухтевич, Т.** Экстремизм как проявление девиантности и деликвентности //Наука, культура, общество. – 2006. – № 7. – С. 21–29.

9 **Нургазин, А. Б.** Преступность в государствах мусульманской правовой семьи: автореф. ... канд. юрид. наук. – Омск : Омская акад. МВД РФ, 2005. – 22 с.

10 **Павлинов А. В.** Криминальный антигосударственный экстремизм: уголовно-правовые и криминологические аспекты: дис. ... докт. юрид. наук. – М. : Институт государства и права РАН, 2008. – 584 с.

11 **Степанов, Н. В.** Криминологические проблемы противодействия преступлениям, связанным с политическим и религиозным экстремизмом: автореф. ... канд. юрид. наук. – НИИ проблем законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре РФ, 2003. – 26 с.

12 **Дашаев, Р. Х.** Религиозные аспекты современного терроризма (криминологическое исследование): автореф. ... канд. юрид. наук. – М. : МГЮА, 2007. – 27 с.

13 **Жээнбеков, Э. Т.** Уголовно-правовые и криминологические меры противодействия религиозному экстремизму: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 234 с.

References

1 **Reznikova, A. N.** Strukturnye i dinamicheskie karakteristiki sovremennogo religioznogo jekstremizma [Structural and dynamic characteristics of modern religious extremism]. – Rostov-na-Donu, 2005. – 160 p.

2 **Darmenov, A. D.** Kriminologicheskie aspekty bor'by s jekstremizmom [Criminological aspects of the fight against extremism]. – Almaty, 2006. – 212 p.

3 **Pominov, S. N.** Organizacija dejatel'nosti organov vnutrennih del v sfere protivodejstvija pojavlenijam religioznogo jekstremizma // [Organization of the activities of the internal affairs bodies in the field of countering manifestations of religious extremism]. – Moscow, 2007. – 22 p.

4 **Namatov, N.** Religioznyj jekstremizm v Central'noj Azii [Religious extremism in Central Asia] [Electronic resource] // <http://www.ca-c.org/datarus/namatov>

5 **Nazirov, D.** Problemy terrorizma, religioznogo jekstremizma i puti ih preodolenija // [Problems of terrorism, religious extremism and ways to overcome them]. – Dushanbe, 2009. – 32 p.

6 **Uzdenov, R. M.** Jekstremizm: kriminologicheskie i ugovolno-pravovye problemy protivodejstvija [Extremism: criminological and criminal-legal problems of counteraction]. – Moscow, 2008. – 29 p.

7 **Skvorcova, T. A.** Religioznyj jekstremizm v kontekste gosudarstvenno-pravovogo obespechenija nacional'noj bezopasnosti sovremennoj Rossii // [Religious extremism in the context of state-legal provision of national security in modern Russia]. – Rostov-on-Don, 2004. – 177 p.

8 **Dobrynina, V., Kuhtevich, T.** Jekstremizm kak projavlenie deviantnosti i deliktventnosti // [Extremism as a manifestation of deviance and delinquency] Science, culture, society. – 2006. – No. 7. – P. 21–29.

9 **Nurtazin, A. B.** Prestupnost' v gosudarstvah musul'manskoj pravovoj sem'i [Criminality in the states of the Muslim legal family]. – Omsk, 2005. – 22 p.

10 **Pavlinov, A. V.** Kriminal'nyj antigosudarstvennyj jekstremizm: ugovolno-pravovye i kriminologicheskie aspekty [Criminal anti-state extremism: criminal-legal and criminological aspects]. – Moscow, 2008. – 584 p.

11 **Stepanov, N. V.** Kriminologicheskie problemy protivodejstvija prestuplenijam, svjazannym s politicheskim i religiozным jekstremizmom // [Criminological problems of countering crimes related to political and religious extremism]. – Moscow, 2003. – 26 p.

12 **Dashaev, R. H.** Religioznye aspekty sovremennogo terrorizma (kriminologicheskoe issledovanie) [Religious aspects of modern terrorism (criminological research)]. – Moscow, 2007. – 27 p.

13 **Zhjejenbekov, Je. T.** Ugolovno-pravovye i kriminologicheskie mery protivodejstvija religioznomu jekstremizmu [Criminal law and criminological measures to counteract religious extremism]. – Moscow, 2006. – 234 p.

Материал 12.03.21 баспаға түсті.

*Б. А. Калмурзаев*¹, К. Т. Битемиров²*

¹Международный казахско-турецкий университет

имени Ходжа Ахмеда Ясави,

Республика Казахстан, г. Туркестан;

²Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова,

Республика Казахстан, г. Шымкент.

Материал поступил в редакции 12.03.21.

ИЗУЧЕНИЕ ПОНЯТИЯ «РЕЛИГИОЗНЫЙ ЭКСТРЕМИЗМ» В СИСТЕМЕ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

В этой статье мы обращаем внимание на соответствующие определения ряда экспертов, которые непосредственно изучили понятие «религиозный экстремизм».

Изучение вопросов профилактики религиозного экстремизма в молодежной среде на сегодняшний день является актуальной проблемой. Ведь религиозно-экстремистские и террористические организации, а также деструктивные религиозные организации, как собственные идейные сторонники, считают молодежь, чем другие взрослые. В связи с тем, что они не сформировались в сознании, у них нет собственного религиозного иммунитета, и у них есть устойчивая социальная группа, которая способна закрепить свои идеи и взгляды, убеждения. С одной стороны, большинство религиозно-экстремистских и террористических организаций, а также деструктивных религиозных организаций принимают во внимание молодежь.

В этой связи, следует особо отметить, что в современной системе науки юриспруденции существует определенный прогресс по изучению понятия «религиозный экстремизм». При этом фактическим доказательством прогресса является то, что сама природа данного понятия не выходит из природы истинной религии. То есть ряд исследователей сумел доказать эту сторону с мотивированными формулировками. Следовательно, указана правовая природа религиозного экстремизма.

Ключевые слова: религия, религиозный экстремизм, фанатизм, терроризм, радикализм, деструктивные культы, экстремистские организации.

*В. А. Kalmurzaev*¹, К. Т. Bitemirov²*

¹Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Republic of Kazakhstan, Turkestan;

²Mukhtar Auezov South Kazakhstan University,
Republic of Kazakhstan, Shymkent.

Material received on 12.03.21.

STUDYING THE CONCEPT OF «RELIGIOUS EXTREMISM» IN THE SYSTEM OF LEGAL SCIENCES

In this article, we draw attention to the relevant definitions of a number of experts who have directly studied the concept of «religious extremism».

The study of the prevention of religious extremism among young people is an urgent problem today. After all, religious-extremist and terrorist organizations, as well as destructive religious organizations, as their own ideological supporters, consider young people more than other adults. Due to the fact that they are not formed in consciousness, they do not have their own religious immunity, and they have a stable social group that is able to consolidate their ideas and views, beliefs. On the one hand, most religious-extremist and terrorist organizations, as well as destructive religious organizations, take into account young people.

In this regard, it should be noted that in the modern system of legal science, there is some progress in the study of the concept of «religious extremism». The actual proof of progress is that the very nature of this concept does not come out of the nature of true religion. That is, a number of researchers were able to prove this side with motivated formulations. Consequently, the legal nature of religious extremism is indicated.

Keywords: religion, religious extremism, fanaticism, terrorism, radicalism, destructive cults, extremist organizations.

Теруге 12.03.2021 ж. жіберілді. Басуға 29.03.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,51 Мб RAM

Шартты баспа табағы 13,7.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3752

Сдано в набор 12.03.2021 г. Подписано в печать 29.03.2021 г.

Электронное издание

2,51 Мб RAM

Усл.печ.л. 13,7. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: Исакова З. С.

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3752

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz